

tenni valamit magunknak, főképp humora az. Mert csak a nevetése volt keserű, a könnye édes.”

4. A monográfia előszava azt ígéri, hogy Komlós a 19. század kezdetétől 1890-ig minden zsidó által írt, szelleminek minősülő produktumot feldolgozott. Ez azonban csak némi megszorítással igaz. Mert Angyal Dávid, a jeles történész, a budapesti egyetem neves professzora bizony hiányzik a feldolgozásból, Havas Adolf, Petőfi első, hatkötetes kritikai kiadásának alkotója szintén, s talányos számkra az is, hogy Goldmark Károly, a *Sába királynője* című opera alkotója vajon miért maradt ki a monográfia alakjai közül. E hiányokért viszont kárpótol a remek képanyag – százhusz kép! (Kiss József munkája) –, a munka impozáns kiállítása, az igen jól olvasható szedéstükör, s általában a kötet gondozásában érezhető lelkesedés, amellyel a közreműködők az előállítás ügyét szolgálták. Az utóbbi még eredményesebb lehetett volna, ha nagyobb gondot fordítanak a kézirat előkészítésére és korrigálására. Néhányat felemlítünk a bántóbb elírásokból, sajtóhibákból. Kőbányai János bevezető tanulmányának címe: A lélek választútján. Ugyanez a tartalomjegyzékben A lélek vándorútján címmel szerepel. Szegfű Gyula neve helyesen: Szekefű Gyula (IV.), híres tanulmányának

címe nem Valahol utat *tévesztettünk*, hanem Valahol utat *vesztettünk* (uo.). Hartmann Lipót művének fordítása nem *Di*, hanem *Die Juden* (60), groteszk, hogy megjelenési helyét németül adja meg: *Agram* magyar neve *Zágráb* (uo.). Kónyi Manó évszámai hiányoznak (91), Kármán Mór (135), Füredi Ignác (202) is. Ludassy Mór nem írta Deák híres cikkeit, csak diktálás után fogalmazta (91). Kelety Károly neve helyesen *Keleti* (107), Nendvich Károlyé helyesen *Nendtvich* (150, a névmutatóban is!), Simay Kristófé helyesen *Simai* (154, a névmutatóban is!), Négyessy László helyesen *Négyesy* (176, a névmutatóban jól szerepel!). A 195. lap második bekezdésének végén értelmetlen a szöveg, feltehetőleg egy mondatvég vagy mondat kimaradt. Nem áll az, hogy Politzer Zsigmond halálkozásának helyét és idejét nem ismerjük: 1924-ben hunyt el Párizsban (259). Az *Első magyar izraelita naptár és évkönyv* nem 1847-ben, hanem 1848-ban jelent meg (275). A névmutatóban Ballagi Mór nem kapott helyet (308), jöllehet a monográfia oldalakon át méltatja életművét, viszont rá emlékező fia igen. Mindez a hibalista nem sok és nem is tartalmaz durva tévedéseket, de nagyobb odafigyeléssel el lehetett volna kerülni azokat.

Fenyő István

KENYERES ZOLTÁN: IRODALOM, TÖRTÉNET, ÍRÁS

Budapest, Anonymus Kiadó, 1995, 344 l.

Pusztán már a címével is vitairatnak tűnik föl ez a könyv, hiszen Hans-Robert Jauß 1967-es tanulmánya közhírré tette: az irodalomtörténet – állítólag – nem más, mint az irodalomtudomány provokációja, s

a diszciplína válságát az utóbbi évtizedekben seregnyi értekezés taglalta. Kenyeres Zoltán kitűnően ismeri az erről szóló fejtegetéseket (94–97. stb.), ám – noha tisztán látja maga is a *hagyományos* irodalom-

történet-írás krízisét – nem a tudományág teljes csődjét (René Wellek kifejezésével: „bukását”, 95), hanem csupán szükségszerű átalakulását tételezi kötetében. Készséggel elfogadja, hogy beveződött ama hosszú korszak, amely „...különleges feladatot ruházott az irodalomtörténet-írásra. Kiemelte a társadalomtudományok közül, mintegy magasabb szolgálatra rendelte és másfajta beszédmódot engedélyezett számára” (102). A „szolgálattevő” (uo.), illetőleg a „konstitutív, művelődésalkotó” szerepet betöltő irodalomtörténet, amely a romantika óta „...egyre nagyobb befolyásra tett szert az olvasóközönség hagyománytudatának és ízlésvilágának változásaiban” (93–94). Kenyeres Zoltán szerint is visszavonhatatlanul a múlté, ám ez nem jelenti számára egyszersmind a diszciplína alkonyát. E könyv szerzője szilárdan hiszi s meggyőző érvek sokaságával bizonyítja, hogy továbbra is létezik az önnön szűk körén túlmutatni képes tudományág, az irodalomtörténet, s ennek művelése nem csupán lehetséges, hanem – funkciója okán – kívánatos is. „Az irodalomtörténet több mint irodalomtörténet – olvashatjuk egy helyütt (271) –: irodalom is, történet is, írás is, önmagunkat és a világban elfoglalt vagy éppen elveszített helyünket meghatározó argumentáció.” S ugyanitt áll az is: „...az irodalomkritika és irodalomtörténet nemcsak az irodalomról szól, hanem a világról, magunkról és mint ilyen érvelési mintául szolgálhat mindenkinek.” Mondanunk is fölösleges: az efféle kijelentéseknek – akár a könyv címének – óhatatlanul polemikus éle van napjainkban, és aligha tévedünk, amidőn e tanulmány- és kritika-fűzér – Hippolyte Taine szavával – „uralkodó tulajdonság”-aként épp a folytonos vitakészséget nevezzük meg. Maga Ke-

nyeres Zoltán is megerősíti eme vélekedésünket. Túl azon, hogy minden kínálkozó alkalmat kihasznál a rövidebb-hosszabb disputára, s tanulmányait csakúgy, mint bírálatait sorra-rendre vitázó észrevételek fűszerezik, e kötetben adja közre elsősül a hazai hermeneutikai – amint ő mondja: „kvázihermeneutikai” (239, 241) – iskola elméletét és gyakorlatát kritizáló írását (*A jelen mint az irodalomtörténet provokációja*: 230–241), a Béládi Miklós alakját és pályaképét fölvázoló – először 1984-ben napvilágot látott – esszéjét pedig nem csupán bővítette, hanem polemikusra hangszerelte át (*Portré villanásnyi háttérrel*: 144–158).

Az esetleges félreértések elhárítása végett két megjegyzés kívánkozik ide. Az egyik: Kenyeres Zoltán gyűjteményes könyve korántsem csak vitairat voltáért méltó a figyelemre, lévén e jellegadó sajátossága nélkül is rangos tudósi és kritikusai teljesítmény. Nekünk azonban úgy tetszik: föltétlenül megghamisítanók, bizonyos értelemben épp a lényegétől fosztanók meg ezt a kötetet, ha csupán szigorúan szaktudományos eredményeire ügyelnénk, diszkrétan elhallgatván az írásokban újra s újra felhangzó polemikus szöveget. A másik: gondolhatnók netán, hogy Kenyeres Zoltán ab ovo ellentmondásra rendeltetett személyiség, kinek lételeme az örökös diszkusszió. Nos, az igazság ennek éppen az ellenkezője. A szerző szíve és meggyőződése szerint kiegyenlítő, összehétközítő szemléletű irodalmár (a gyűjteményben megannyiszor testet öltő s számunkra vonzó konszenzusigényhez utóbb még visszatérünk!), ki az értékek mindenkori sokféleségének szószólója (193, 195–196. stb.), s kitől ezért a türelmetlen kirekesztés idegen. Bármily paradoxul hangzik is,

Kenyeres Zoltán polemikus észrevételeiben, elmefuttatásaiban nem az egyetértés megbontásának, hanem megteremtésének szándéka munkál, holott tudván tudja: napjainkban a viszonylagos szakmai konszenzus is jámbor óhaj csupán. Érdeemes szemügyre vennünk, mivel s miért vitázik.

A történetiséget mellőző, a hagyományfolytonosságot szem elől vétő felfogásokkal mindenekelőtt. Kenyeres Zoltán – egész könyve a bizonyíték reá – az irodalom historikus szemléletének elkötelezettje. Úgy tartja: „Történeti elemzés nélkül nem lehet megragadni a folyamatokat...” (193), noha tisztában van az efféle analízisek veszedelmeivel is: a teleologikusság látszatával, a prognosztizáló avagy épp finitizmust sugalmazó tendenciákkal (uo.), „az allegorizáló-aktualizáló” szándékokkal (199) stb. Ez utóbbiak okán viszont aligha mondhatunk le a historikus szemlélet előnyeiről (igényes, körültekintő munkával az említett veszélyek egyébként is elkerülhetők), s a kötet szerzője éppen azért bírálja a posztmodern irányt és a hozzá tartozó elméleti iskolákat, mert „...a jelen befogadására összpontosítják figyelmüket...”, és így „...óhatatlanul leszűkítik a múlt érték-tartományait” (237), híjával vannak a történeti látásmódnak, elemzőkészségnek. „...A posztmodern már legfeljebb csak a szecessziót látja fáradt, rövidlátó szemével. Az azt megelőző korszakokról már csak egy-egy ködös kép tűnik fel előtte” (236). E polemikus okfejtések során Kenyeres nem csekély elmeéről s alapos filozófiai, történetbölcseleti, esztétikai (egyszóval: teoretikus) ismeretekről tesz tanúbizonyosságot. A posztmodern előretörését – teljes joggal – az „egészelvű világfelfogás” érvénytelenítésével vonja kapcsolatba (191, 236–237), kimondván:

„A fragmentált világgép természetesen a műltszemléletet is átfurmálja és fragmentálttá teszi” (237): „Nincs emlékezés, csak emlékfoszlányok vannak” (236). A műlt széttöredezésének, homályossá, netán érdektelenné válásának legfőbb oka pedig a jövökép hiánya. „Amikor a jövökép összeomlik és eltűnik, akkor összeszűkül a műlt is, egyetlen pontra zsugorodik, a jelenre. A perspektivikus korszakoknak hosszú, nagy műltjük van”, ám „ha nincs utópia, akkor műlt sincs”, ekként „a posztmodern nem más, mint távolsághiany, időbeli összezsugorodás, száműzetés a jelenbe” (236). Aligha csupán a magunk diszciplínáját illetően fontosak és tanulságosak eme fejtegetések, számunkra most mégis kizárólag ebben a vonatkozásban érdekesek. Kitetszik belőlük, hogy az irodalomtudomány korábbi, történeti szemléletű irányai miért voltak képesek termékeny párbeszédbe elegyedni a tradícióval, s ha szelekció árán is, befogadni, elsajátítani letűnt korok literatúrájának értékeit – s miért kevésbé alkalmasak ugyanerre a műveletre a posztmodern világgfelfogást hordozó elméleti iskolák. A régebbi rendszerek – finitista koncepciójuk miatt – a mindenkori jelen irodalmával szemben voltak hiperkritikusak vagy tanácstalanok, ennek integrálására nem is vállalkozván (25–32, 54–55, 234, 236. stb.), az újak viszont a műlttal, a hagyománnyal nem bocsátkoznak valóban gyümölcsöző „diskurzusba” (235–236. stb.). (Magunk is nemegyszer eltöprengtünk már azon, miért csak ritkán teszi vizsgálat tárgyává a hermeneutikai iskola a műlt századok írónagyságait.) Az egyik „...becsukódott a jelen felé” (234), a másik előtt „...lezártnak mutatkozik” a műlt (236); előbbi a műlt értéknagyítása okán

nem kerülhette el a jelen értékredukálását, utóbbi a jelen értéknagyítása miatt „...nehezen kerülheti el a múlt értékredukálását” (233). Meggondolkodtató kitételek ezek, s túl önsúlyukon és igazságtartalmukon, legtöbbszörre implicit módon körvonalazták egyszersem azt az eszményt, amely „üdvözítőnek” tűnik fel Kenyeres Zoltán számára, s amelynek a saját tudósi-kritikusi gyakorlatában minél inkább iparkodik megfelelni.

E könyv szerzője – bármily anakronisztikus is ez mostanában – nem a töredékes, hanem az egészszelvi világkép híve, s divatos, látványos, hatásos, ámde korántsem egyedül lehetséges elképzelésnek véli a történelem, a filozófia, az ideológia végét bejelentő teorémákat (96, 193). „Ahogy a történész nem állíthat mást a történelemtől szemfényvesztés nélkül, mint hogy nem egy irányban halad, az irodalomtörténész sem mondhat egyebet, mint azt, hogy az irodalom mindig, minden korban sokféle, s művészetontológiai- elhelyezkedő sokféleség létezik. Ez az irodalom létformája” (193). Kenyeres Zoltán ideája és ideálja egy olyan – a célképzetességtől, a prognosztizálástól, a finitizmustól, az allegorizáló-aktualizáló szándékoktól megtisztított – *történelmi látásmód*, amely nyitva áll mind a hagyomány, mind a kortársi kísérletek előtt. Nem kell mondanunk: tág horizontú s rokonszenves elképzelés ez, s fényében még a hármasszoros gyűjtemény cikluscímei (*Múlt – Fél múlt – Jelen*) is többet jelentenek önmaguknál. Azt már csak mintegy mellékesen említenők, hogy éppen a könyv egészét átható historikus szemlélet látta meg: a mai, merőben újnak tetsző viták és koncepciók gyakorta

csupán a régiéknak a folytatásai (99–100, 238. stb.), s ugyanennek köszönhetően formulázhat higgadt, tárgyilagos értékítéletet Kenyeres Zoltán a tízkötetes irodalomtörténeti szintézisről (122–124, 142–143). Ehhez vetve ahistorikusnak tetszik Kulcsár Szabó Ernő véleménye (310).

Az értékörző, értékkereső mentalitással nemigen fér össze az értékkiemelés. Aki a sokféleségben ismeri föl az irodalom létformáját, nem szegődhet valamely iskola, áramlat, modor felsőbbségének hirdetőjévé. Találkozzék bárminő törekvással is, több esélye van fogékonyságának és elfogulatlanságának megőrzésére. Kenyeres Zoltán – magától értetődően – tisztában van ezzel. „Egy-egy irányzat adeptusa elutasíthatja a többi színárnyalatot, hangot és irányt, de a történész nem dolgozhat munkája során a tagadás ismeretelméleti fogalmával” – vallja (193, tőlünk a kiemelés), s ami a honi literatúrát illeti, kötetben csakugyan nem lehetni nyomát érték-pazarló hajlandóságnak, elfogultságnak. A könyv lapjain mindig becsülő hangsúlyokkal emlegetett Rónay György jelentette ki egy ízben: „...szenvetélyesen és a mestereimtől örökölt áhítattal szeretem az egész magyar irodalmat, első dadogásaitól máig” (vö. Rónay György, *Kutatás közben*, Bp., 1974, 7, az ő kiemelése), s ezt a konfessziót Kenyeres Zoltán is bizvást vállalhatná. Ha megvannak is (nyilván megvannak) a maga érték- és ízléspreferenciái, elfogulatlanságát – legtöbbszörre sikerrel – iparkodik megővni. Számára nem a Lukács György, Németh László (s tegyük hozzá: újabban a hazai hermeneutikai iskola) megtestesítette kritikai gondolkodás és magatartás a példaadó, vagyis az, amely szerint „...az értékelő aktus egy típushoz (irányzathoz, stílushoz, nemze-

dékhez, ideologikumhoz) való tartozás megállapításával azonos...” (109). Kenyeres úgy tartja: az igazi, a valódi értékelés „...e megállapítás után következik”, más szóval: „...értékközömbös típusok egymással egyenrangúan töltik ki egy korszak irodalmát, melyben az értékek individuálisak, vagyis függetlenek a típusjellegtől” (uo.), végtére is „modernség és maradiság viszonylagos fogalmak, egymáshoz és hozzánk képest is viszonylagosak” (195–196), illetőleg: „...az új és a régi nem esztétikai érték kategória, nem az esztétikai minőségről mond ki döntő szót. A régi lehet éppoly jó esztétikailag, mint amilyen sikerületlen és rossz az új” (225). Jelenlegi irodalmi s tudományos életünkben figyelmet érdemelne e szavak, s szervesen következik belőlük, hogy a gyűjtemény szerzője egyazon elismeréssel tud szólni Weöres Sándor avagy Nagy László költészetéről és a neoavantgárd kezdeményezéseiről (193–194), a „számítógépes” irodalomról (269–271), urbánusokról és népiekről, határon inneniekről és túliakról – ebben és ekként is kapcsolódván a mindenkor főhajtással és nosztalgiával megidézett Béládi Miklós „anakronisztikus” szellemi örökségéhez (157–158). Ez az egészelvű irodalomfelfogás leképezi a szerző egészelvű világfelfogását, s belesimul a hagyományfolytonosságba. Kenyeres Zoltán többször is (104–112, 237. stb.) kifejti, hogy a magyar *irodalomtörténet-írást* (nem az irodalmi életet!) Toldy Ferencről Horváth Jánoson és a Nyugaton át, egészen napjainkig inkább jellemezte a kiegyenlítő, összebékítő szemlélet, mintsem az ellenkezője (a konfrontációt hirdető többségét magunk is említettük az imént). Nagy múltra, nagy elődökre tekint hát vissza az a konszenzusgondolat, ame-

lyet e könyv is oly nyomatékkal képvisel, s a szerző koncepcióját „...ebben az egyáltalán nem jó korszakban, ebben a befelhősült időben”, amidőn „szétzilálódott a szellemi élet” (281), csakis tisztelni és üdvözölni lehet. (Némiképp feszegve áruljuk el: bármily megejtő is számunkra Kenyeres Zoltán egészelvű irodalomfelfogása, álláspontját teljességgel elfogadni képtelenek vagyunk, tartozván azok közé, akiknek például Juhász Ferenc, Nagy László költészete – ízlésbeli s esztétikai megfontolások okán – „nem kell”. Az ő sokféle értéket méltányolni s befogadni tudó szemlélete – sajnos, úgy tetszik – nem a sajátunk.)

A kötet írója minden bizonnyal a mai irodalomtudományra is örömet kiterjesztené a maga egészelvű koncepcióját, ámde nem teheti, s épp azért, mert tapasztalnia kell az új elméleti iskolák zömének türelmetlenségét, kizárólagosságvágyát, érték-kirekesztő s -tékozló hajlandóságait. Kenyeres Zoltán jól ismeri az utóbbi évtizedekben feltűnt irányzatok teóriáit és módszereit, nem is tagadja vagy kicsinyli kétségtelen eredményeiket, mégis kénytelen újra s újra pörbe bocsátkozni velük. Nem fogadja el világképüket, leszűkítőnek vélt múltszemléletüket, a művet „szöveg”-nek tekintő felfogásukat, nyelvhasználatukat, „ridegen teoretikus” (238) fejtegetéseiket stb. Kivált a hermeneutika követőivel polemizál sokat, ámde a strukturalizmus „sivár és absztrakt” (255) irányzatának nem is oly régi „uralmáról” sem hízelgő a véleménye. „Az t hirdették, hogy a műelemzés olyan intellektuális folyamat, amelynek során ki kell zárni minden szubjektív emberi tényezőt. (...) Csak formák vannak, szerkezetek, síkok, típusok és struktúrák, és ezeket az üres váza-

kat a filozófiai olvasókönyvekéhez hasonló gondolatokkal kell megtölteni” (uo.). Jogos az indulat, a kifakadás, hiszen Kenyeres szerint – hasonlóképp vélekedünk magunk is – „Az irodalommal való foglalkozás (...) nemcsak megtanulható fogalomrendszer kérdése, hanem nagyon sok intuitív elem van benne” (254). És – csupán első pillantásra meglepő ez – a tanulmányíró a honi hermeneutikai iskolát is a strukturalizmussal vonja kapcsolatba, kimondván, hogy az „igazi megértés”-ről vallott felfogása „...a dialogicitás szubsztanciális elvéből merő formalizációt csinál”, s fogalomrendszere „...egy különös, alkalmazott strukturalizmus kereteit tölti meg: gondolati mechanizmusokról szól, melyekből kilügződik minden tartalom” (239). Ha viszont „...a dialogikus mechanizmus és a hozzá tartozó nyelvszemléleti diszpozíció tudatossága” lép elő értékként „...az irodalmi műben és a vele való befogadói kapcsolatban” (uo.), akkor – rehabilitálódik „az ideológiai kritika” (240). Bármennyire világos is Kenyeres Zoltán számára, hogy mindez a korábbi, publicisztikus, illetőleg szociologizáló megközelítések heves reakciója, sem elméleti, sem történeti szempontból nem helyesli (239), s egyelőre vajmi kevés esélyt lát az irodalomtudomány egyre szaporodó dilemmáinak megoldására. „Esetleg a szövegközeli elemzés oldani fogja a hermeneutikai (kvázihermeneutikai) elmélet iskolamesteri szigorúságát” – mondja (240–241). Csupán kiragadott idézetekkel mutathattuk be ezt a fejtegetést, ám hosszabb ismertetésére nincs terünk, a szöveg „átfogalmazása” pedig – tömörsége okán – óhatatlanul hígításához avagy pontatlansághoz vezetne.

A könyv írója az étellel, a világgal – ha

sokszoros áttételezésben is – kapcsolatot tartó irodalom híve (271, 273–274. stb.), s joggal mutat rá, hogy „...a művek úgynevezett transzgresszív elemei hozzátartoznak az esztétikai hatáshoz” (237). Magától értetődően ismeri és pregnánsan jellemzi is a mind az irodalomban, mind a vele foglalkozó tudományban tért hódító „befelé fejlődés” (involution) jelenségét, de érzékelhetően nem tartja e fejleményt mindeztől szerencsés s így üdvözlendő dolognak (151). Kenyeres eszménye nem a saját műhelykérdéseibe bezárkózó irodalomtörténet; ideálja továbbra is a társadalmi-etikai vonatkozásokat hordozó műalkotás, nem a tőlük „mentes, steril »szöveg«” (237), és sokkal inkább kedveli a művekkel, szerzőkkel, folyamatokkal foglalkozó tudományt, mintsem azt, amely elsősorban önmagát tematizálja s problematizálja. Az új szemléleti irányokat, módszereket okosan latoló, belőlük okuló, de eredendően hagyományörző mentalitású irodalmár. Nem hivatkozik széleskörű teoretikus ismereteivel, őt sem jellemzi, hogy „...valamely elméleti iskola nyelvén beszélne” (250), hogy „...megterhelné értekezését a (...) készültséget erőltetetten bizonygató fogalmakkal” (225–226). A mai, széltében elterjedt hiedelemmel dacolva, úgy tartja: tudományunkban „nincs egyszer és mindenkorra tökéletesnek mondható megoldás. Naiv elképzelés, hogy kitanulva valamelyik híres irányzat vagy iskola fogalomrendszerét, megeljük a bölcsek követét. Sokféle irányban lehet és sokféle irányban kell is kísérletezni” (246). Kenyeres Zoltán azok közé tartozik, akik számára a filológiai munkának van becsülete (214, 215, 258. stb.), s érdemük szerint tudják méltányolni a hagyományörző irodalomtörténeti teljesítményeket

(210–217, 223–229, 277. stb.). Értékkere-
ső szemléletéből következik, hogy udvari-
as, türelmes tollú kritikus, ki ellenvélemé-
nyét, fenntartásait is többnyire bántó él
nélkül fogalmazza meg (278, 284. stb.), s
csak akkor válik hangja keménnyé, olykor
epéssé, amidőn türelmetlenségbe, kizáró-
lagosságigénybe ütközik. A könyv egybe-
gyűjtötte tanulmányok, bírálatok vonalve-
zetése, stílusa is hű tükre a szerző értékvi-
lágának. Kenyeres Zoltán szereti a tiszta,
világos okfejtéseket, az arányos, jól átte-
kinthető szerkesztést, a higgadt, racionális
érvelést, a szemantikai pontosságot. *Ma-
gyarul* ír, nem csupán a legavatottabbak
számára érthetően, idegen szavakat, szak-
mai terminusokat csak akkor alkalmaz,
amikor a tudományos hitelesség föltétlenül
megkívánja. Jó stilisztá. Vonzón, élvezete-
sen, elegánsan koncipiál, nem viszolyog a
személyes hangütéstől (például: 229, 265.
stb.), kedveli a frappáns, aforisztikus kité-
teleket – egyszerűen: folytatja a magyar
esszé- és irodalomtörténet-írás legneme-
sebb hagyományait. (Nyelvi igényességére
csupán egyetlen, aprócska példát: rendre
jól használja a megengedő értelmű „ha...
is” kötőszót, holott ennek helyes alkalmá-
zásáról már szépíróink is rég megfelede-
keztek.)

Mindenben egy nézetben volnánk hát
Kenyeres Zoltánnal, maradéktalanul elfo-
gadnók felfogását, állításait? Semmiképp,
ámde jóval több az, ami összeköt vele,
mint ami elválaszt. Miért ez utóbbira vet-
nök hát a hangsúlyt? Számos részletkérdé-
sről szívesen vitatkoznánk, s ha ezt –
hely hiányában – nemigen tesszük is, leg-
alább egynémely fenntartásunkat jelezni
illenek. Úgy tűnik föl: ez a könyv minden
értékével együtt sem oly gazdag és sokszí-
nű munka, mint voltak a szerző korábbi,

gyűjteményes kötetei, példának okáért a
*Gondolkodó irodalom és A lélek fényűzé-
se*. Akad benne hasznos és tanulságos,
ámde szürkébb, több pontján is lajstrom-
szerű okfejtés (*Összefoglalás menet köz-
ben*), a Lukács Györgyről szóló tanulmány
pedig – átformálása ellenére is! – kisebb
szellemi izgalmat kelt ma már, mint az
első változat elkészültének idején, 1985-
ben. Nem hallgathatjuk el: ez utóbbi dol-
gozat, nemkülönben a Horváth János pá-
lyaképét fölvezető, magvas és szép össze-
foglalás itt-ott épp abba a hibába esik,
amitől másutt teljes joggal óv Kenyeres
Zoltán: diszkrétan bár, átüt rajtuk „az
allegorizáló-aktualizáló” szándék; iroda-
lomtudományunk jelenlegi polémiáira (is)
utalnak. Korántsem e három tanulmányra
célozva mondjuk: az itt közreadott frások
szigorúbb rostája nem vált volna a könyv-
nek ártalmára. Bízvást kimaradhatott vol-
na néhány könyvbírálat, s nekünk úgy
tetszik: a négy opponensi vélemény közül
nem mindegyik jelenléte szükségszerű.
Kockázatos ellentmondani Kenyeresnek, a
Nyugat-mozgalom kutatójának, elismert
szakértőjének, nézetünk szerint azonban a
folyóirat szellemi egysége nem volt olyan
erős, mint aminőnek ő tételezi (61–64).
Vitánk lehetne a szerzővel Márai művé-
szetének megítélésében is. A *Zendülők*
csakugyan érett alkotás, mi több: máris
megtestesülése az író tán legkedveltebb
nagyepikai modelljének, a krízisregény-
nek, ám hogy Márai formateremtő „...esz-
közei alig módosultak később” (213) –
nos, ezt illetően akadnak kétségeink, is-
mervén az emigrációban született műve-
ket, és e próza „transzparens” voltával
kapcsolatosan sem osztjuk Kenyeres Zol-
tán véleményét (215). Egy kissé lehangoló
számunkra, hogy az *Összefoglalás menet*

közben című áttekintés (161–174) sem a „tudományos gárda”, sem a „tudományos műhelyek” bemutatásakor nem veszi figyelembe a főiskolák irodalmi tanszékeit, jóllehet akad köztük olyan, amely kiveszi részét a kutatómunkából és a publikálásból. Meglepő és igen sajnálatos ez a diszkrimináció. – S végezetül: noha nem Kenyeres Zoltánt terheli a felelősség, szóvá kell tennünk a kötet színvonalához semmiképp sem illő megannyi szedési és helyesírási hibát. Itt-ott teljességgel értelmetlen mondatok is feltűnnek (ilyen például „Az ember eszkatologikus kérdésekhez...” kezdetű: 250), az pedig egyszerre bosszantó és komikus, ha „200”-ra zsugorodik a 2000 című folyóirat (322. oldal, 378. jegyzet).

Bélaádi Miklóstra emlékezvén jegyzi meg a tanulmányíró, hogy találkozása az új irodalmi és tudományos irányokkal „...nem örömtelien játszódott le, hanem elégikusan” (156). Úgy tetszik nekünk: az idősebb pályatársról rajzolt portrén néhol Kenyeres Zoltán arcképe is átdereng. Korántsem tolavón, önmutogató módon, inkább véletlenül és sejtelemszerűen. Az elégikusság föltétlenül rokonítja kettejüket, hiszen e könyvben is megszólalnak efféle felhangok. Kenyeres Zoltán (is) tudván tudja, hogy a szellem, a kultúra

apályának idejét éljük (157, 223. stb.), s visszasóhajt egy szolidárisabb, szervezetesebb, „konszenzusosabb” korszakba. „...A posztkulturális társadalom perspektívája” (157) nem lelkesíti, a szétzilálódás látványa még kevésbé. „Egyáltalán nem biztos – mondja –, hogy ezen segíthet még az elkötelezett literátor-tudat, segíthet az írástudó, aki minden baljós sejtelem ellenére bízik az irodalom lelket indító hatalmában” (281). Osztjuk rezignációját. Olykorba érkeztünk, amely inkább csak az irónia létjogát óhajtja elismerni, s szívesen megtagadná a pátoszét. Holott e kettő végső soron egymásra s ugyanazon rossz valóságra mutat (194–195, 228–229).

Többféle minőségben is föllép e gyűjteményes kötetében Kenyeres Zoltán: múlt- és jelenkutatóként, irodalomtörténészként, portréfestőként, műbírálóként, teoretikusként. Közelíthettünk volna más irányokból is ehhez a könyvhöz, ámde félő volt, hogy műfaji és tematikai sokszínűsége okán esetleg a részletekbe veszünk. Nem kínálkozáva jobb megoldás, csupán egyetlen, de lényegi vonatkozásukban vetjük szemügyre ez írásokat. Abban, amely számunkra a legizgalmasabb, a legfontosabb volt – s a legrokonszenvesebb.

Lőrinczy Huba

TÖPRENGÉSEK KUNDERA „SZÉPSÉGES SZÉP ÜVEGGOLYÓJÁ”-RÓL (KAPCSOLATOK, HASONLÓSÁGOK, JELENSÉGEK AZ IRODALOM MONARCHIÁJÁBAN)

Szerkesztette Fried István, Szeged, JATE BTK Összehasonlító Irodalomtudományi Tanszék–Tiszatáj-alapítvány, 1997, 136 l.

A Fried István irányította szegedi komparatista műhely Monarchia-köteteinek legújabb, szám szerint nyolcadik darabja

jelentős eredményeket mutat fel a Monarchia-téma kutatását illetően – lévén egy folyamatos műhelymunka dokumentuma.